

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis Et Breviarii Romani

In quibus origo cuiusque Ritus, Causæ historicæ, vel mysticæ, ex maiorum ingenio, Theoria, Praxis, Obligatio, & exquisitus Vsus, additis opportunè Decretis omnibus S. Rituum Congregationis, quàm breuissimè explicantur

Gavanti, Bartolommeo

Antverpiæ, 1646

De Introitu, Kyrie eleïson, & Gloria in excelsis. IV.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40214

z *Misereatur, &c.*] Habet *Microl.* loco citato, & item, *Indulgentiam*. Ad *Misereatur* Ministri adhuc inclinati manent, sicut ad *Confiteor*; stant autem ad *Indulgentiam*.

a *Accipit Manipulum*] Vide supra quæ diximus tit. 1. num. 6. de *Manipulo Episcopi* pag. 96.

b *Aufer à nobis.*] Habetur hæc

Oratio in *Ordine Romano* post *Litanias* in benedictione *Ecclesie*. quis huc transtulerit, ignoratur.

c *Extendit & iungit manus.*] Extensione manuum quasi colligit Sacerdos astantium corda, iunctione quasi cogit eadem in vnum ad orationem; vnde & clara voce dicit, *Oremus*. ita *Melchior Huclamus de Cerim. Missæ.*

ii *Et tunc, si coram Summo Pontifice, aut alijs Prælati, ut supra, celebret, facta Summo Pontifici genuflexione, alijs Prælati profunda reuerentia, accedit ad medium Altaris ante infimum gradum, & ibi incipit secreto, Aufer à nobis, ut in Ordine Missæ.*

In Missa solemnè Ministri inclinent, percutiant sibi pectus, ut supra; sed ad *Oremus* non diducant manus, quod folius est Sacerdotis inuitantis: ijdem manus semper iunctas teneant à prin-

cipio confessionis vsque ad finem. Signa quoque Crucis sibi adhibeant vnà cum Celebrante; quod etiam in tota Missa obseruent, excepto Subdiacono, dum Patenam tenet.

De Introitu, Kyrie eleison, & Gloria in excelsis. IV.

i **D**Um dicit, *Aufer à nobis, &c.* Celebrans iunctis manibus ascendit ad medium Altaris, & ibi inclinatus, manibusq; item iunctis super eo positis, & ita, ut digiti parui dum taxat frontem, seu medium anterioris partis tabule seu mensæ Altaris tangant, residuo manuum inter Altare & se retento, pollice dextro super sinistrum in modum Crucis posito (qua omnia semper obseruantur, cum manus iunctæ super Altare ponuntur) secreto dicit, *Oramus te Domine, &c.* & cum dicit, *Quorum reliquæ hîc sunt,* osculatur Altare in medio, ^c manibus extensis æqualiter hinc inde super eo positis: quod semper seruatur quando osculatur Altare: sed post consecrationem pollices ab indicibus non disiunguntur. In omni etiam deoscultatione siue Altaris, siue libri, siue alterius rei, ^e non producitur signum Crucis pollice vel manu super id quod osculandum est.

d *Osculatur Altare.*] Meminit *Iustin. in fin. Apol. 2.* osculi Altaris inter orandum, in signum venerationis. Hoc autem loco fit, ex *Innocent. III. lib. 2. cap. 15.* ut sicut Altare Christum designat, ita Sacerdos meminisse debet desiderij & amoris sponsæ,

Osculetur me osculo oris sui, ibid. Est etiam osculum signum reuerentiæ, vnde *Esther* osculabatur apicem virgæ Regis. Caueat ergo, ne audiat Celebrans vocem illam, *Osculo filium hominis tradis?* *Duran. lib. 2. cap. 57.* caueat item, ne osculetur à latere Altaris

is, ferè similis Iudæ, sed in medio Altaris illud idem osculetur, vbi sunt Reliquiæ Sanctorum.

Monet Hier. Cantonus in *Ordinar. diuin. Offic.* quòd, vbi non sunt Reliquiæ Sanctorum, ex dispensatione Apostolica, in Altari, omitti debent verba, *Quorum Reliquiæ hîc sunt*: eoque casu osculum Altaris fieri debet ad ea, *indulgere digneris.* & benè monet.

c *Manibus extensis, &c.* Hæc Durand. lib. 4. cap. 39. quia, inquit, si reu- nitur operari, amor non est, secundum

Gregorium; & quia omnium tempo- raliùm curam deponere debet, qui tanto Sacrificio operam dat, *idem.* vel ad pacem indicandam à Christo vtri- que populo nuntiatam, qui significa- tur in vtroque latere Altaris, *Eduens. cap. 12.* Iunctio item manuum ad an- teriorem & superiorem Altaris par- tem, significat, Christum fecisse vtra- que vnum, *Scottia lib. 3. cap. 12.*

f *Non producitur signum Crucis.* Quia Altare, vel Ara est consecrata; liber etiam, & aliæ res alijs de cau- sis sanctificatæ.

- 2 *Osculato Altari accedit* ^b *ad cornu eius sinistrum, id est Epistola: vbi stans versus Altare, & producens à fronte ad pectus* ^h *signum Cru- cis, incipit intelligibili voce Introitum Misse, & prosequitur iunctis manibus. Cùm dicit, Gloria Patri, tenens iunctas manus, ⁱ caput in- clinat versus Crucem. Cùm repetit Introitum, non signat se vt prius: & eo repetito, iunctis manibus ante pectus accedit ad medium Alta- ris, vbi stans versus illud similiter manibus iunctis, dicit eadem voce ter, ¹ Kyrie eleison, ter, Christe eleison, & iterum ter, Kyrie elei- son, alternatim cum ministro. Si minister, vel qui intersunt, Cele- branti non respondeant, ipse solus nouies dicit.*

g *Ad cornu eius sinistrum.* Appel- lat Iuo Carnot. *Sermon. de Conuen. no- ui & veter. Sacrificij,* Epistolæ latus, dextram partem Altaris, & significare dicit Israëlitas, qui erant à dextris Dei, sed quod est sinistrum, sibi est dex- trum, respectu dextræ Celebrantis. Idem habet *Innoc. III. lib. 2. cap. 22.*

h *Signum Crucis, &c.* Burchard. & hîc præcisè Missa incipit: quare conue- nit, vt signum Crucis faciat Sacerdos.

De Introitu & eius partibus egimus *sup. par. 1. tit. 8. num. 1. pag. 20.*

i *Caput inclinat.* Cùm Trinitati datur gloria, Crucifixo reuerentiam exhibemus, in quâ tota Trinitas, ob vnitatem essentiæ cum Verbo, reperitur esse: & eo casu satis est conuerte- re caput ad Crucem, non personam; quod in sequentibus nota.

l *Kyrie eleison.* Vide *suprà tit. 8. num. 2. pag. 21.*

- 3 *Dicte ultimo Kyrie eleison, Sacerdos stans* ^m *in medio Altaris, & ⁿ manus extendens, eleuansq; vsque ad humeros (quod in omni ma- nuum eleuatione obseruatur) voce prædicta incipit, si dicendum sit, Gloria in excelsis. Cùm dicit, Deo, iungens manus, ^o caput Cruci in-*

P

clinat:

clinat: quo erecto, stans iunctis manibus ante pectus, prosequitur usque ad finem. Cum dicit, Adoramus te, Gratias agimus tibi, & Iesu Christe, Suscipe deprecationem nostram, & iterum, Iesu Christe, caput Cruci inclinat. Cum dicit in fine, Cum sancto Spiritu, seipsum à fronte ad pectus signat, interim absolvens, In gloria Dei Patris, Amen.

m In medio Altaris.] Quia mediator Christus est, quem repræsentat Sacerdos, Dist. 10. Quoniam. & quia Angeli media nocte Natiuitatis Christi in medio Pastorum hunc Hymnum cecinerunt, Durand. lib. 5. cap. 13.

n Manus extendens, &c.] Ad decentiam motus hic terminus manuum præscribitur usque ad humeros, non ad mysterium; & eleuatio earum designat, quod caelestia diligimus, ex Orig. Homil. 11. in cap. 17. Exod. extensio verò vim affectiuam orantis, ex Basil. in cap. 1. Isaia.

De Gloria in excelsis, vide supra tit. 8. num. 3. pag. 22.

o Caput Cruci inclinat.] In sex locis caput inclinamus in hoc Hymno: & ratio est summæ reuerentiæ; ideo-

que caput inclinatur Cruci, quæ est in medio. Caput Deo inclinatur, ait Burchardus, at Deus in altari est in Cruce: ergo Cruci inclinemus, vt docet Chrysostomus in Liturgia.

Monet Io. Baptista Constantius in Monit. ad Curatos, genuflectendum esse ad verbum adoramus, & in Symbolo ad verbum adoratur; si nimirum ibi est Sacramentum, sed gratis dicit, & nullo auctore.

p A fronte ad pectus signat.] Hoc est signo Crucis. Quid dubitas? estne aliud signum? sicut etiam in fine Symboli, quia Hymnus Angelicus & Symbolum sunt de verbis Euangelij, quod Crucem continet, Belet. c. 50. at sinistram infra pectus pone, vt supra; & iunge manus in verbo Amen, in fine.

4 In Missa solemni Sacerdos facta confessione ascendit cum Ministris ad medium Altaris: ubi dicto, Oramus te Domine, & osculato Altari, ponit incensum in Thuribulum, ministrante Diacono nauiculam, & Thuriferario Thuribulum. Diaconus parum inclinatus versus Celebrantem dicit, Benedicite pater reuerende, & osculatur cochlear & manum Celebrantis ante & post, Celebrans ter incensum ponit in Thuribulum, dicens interim, Ab illo benedicaris: & deposito cochleari, producit manu dextra signum Crucis super thus in Thuribulo, illud benedicit. Postea Diaconus dimissa nauicula accipit Thuribulum, & dat Celebranti, osculata prius catenularum summitate, & manu illius dextra. Qui, facta Cruci profunda reuerentia, eam ter incensat, nihil dicens: & facta iterum Cruci reuerentia, incensat Altare, ter ducens Thuribulum equali distantia, prout distribuuntur candelabra, à medio eius usque ad cornu Epistole.

le: ubi demissa manu, thurificat illius postremam partem inferiorem, mox superiorem, bis ducto Thuribulo; & conuersus ad Altare, eleuans manum incensat eius planitiem, seu mensam in parte anteriori, ter ducens Thuribulum vsque ad medium: ubi facta Cruci reuerentia, procedendo thurificat aliud latus Altaris triplici ductu vsque ad cornu Euangelij: & pariter incensata inferiori & superiori parte ipsius cornu Euangelij duplici ductu, adhuc stans ibidem, eleuans Thuribulum, ter incensat superiorem tabula partem versus medium Altaris, vt fecit in cornu Epistolæ; deinde manu aliquantum demissa, incensat anteriorem eius partem, seu frontem, ter ducens Thuribulum dum procedit à cornu Euangelij vsque ad medium Altaris: & facta Cruci reuerentia, incensat similiter triplici ductu reliquam partem anteriorem vsque ad cornu Epistolæ; ubi reddito Thuribulo ipsi Diacono, ab eo ipse solus incensatur.

q Ascendit cum Ministris.] Diaconus sinistra manu, Subdiaconus dextra Albam & vestem anteriore Celebrantis paululum eleuat, dum ille ascendit.

r Osculato Altari.] Ministri non osculantur, neque tangunt Altare, sed suo quisque loco genuflectit, & statim surgit, quod semper obseruent.

s Incensum in Thuribulum.] Hic primum Thuribuli nomen habetur. Thymiamaterium appellat Ambros. lib. 4. de Sacerd. cap. 1. Thymiam significat incensum, Canon 3. Apost. meminit, & Damas. in Vita Soteris, & Siluestri; vsumque ad nos ab Hebreis manasse, docet Bellar. lib. 2. de Missa cap. 15. Sed nota, si quidquam aliud misceatur cum incenso, maior quantitas semper esse debet incensi, vt dicitur in Carimon. Episc. lib. 1. cap. 23. vt incensum dici queat. Thuribulum autem significat Christum igne Spiritus sancti plenum, & odore bono, Amalar. lib. 3. cap. 5. & 18. Tres catenulæ tres denotant vniones in Christo, quibus diuinitas & humanitas iunguntur, scilicet vnionem carnis ad

animam, diuinitatis ad carnem, & eiuſdem ad animã; quarta catenula deitatis ad cõpositum, Innoc. III. lib. 2. c. 17.

t Ministrante Diacono nauiculam.] Datur illi nauicula aperta sine osculis à Thuriferario. Nauicula verò dicitur, quia formam nauis refert. Acerrata est à Tertulliano Apolog. aduersus Gentiles cap. 9.

Subdiaconus in hoc casu stat à sinistris Celebrantis.

u Thuriferario Thuribulum.] Hoc est, sustentante Thuriferario anulum maiorem manu sinistra, & eleuato altero annulo operculi manu dextra, eademque manu complectente catenulas circa medium earum inter operculum, & Thuribulum, flexoque quasi genu dextro, offorente Thuribulum æqualiter eleuatum ad nauiculæ altitudinem Celebranti.

x Osculatur cochlear & manum.] Osculum rei, quæ porrigitur, fit ad fidem, & dicitur osculum hdei. Osculum verò manus est ad venerationem, ait Hier. in Ruffinum, vtrumque osculum requirit Crass. lib. 1. cap. 20.

y *Ter incensum ponit, &c.*] Manum sinistram pectori admouet Celebrans, & dextra sumit ter, & immittit ter incensum in Thuribulum de nauicula.

z *Benedicit.*] Non addit, *in nomine Patris, &c.* Benedictio verò incensi est antiqua in *Liturgijs S. Basilij, & sancti Chrysostr.* Apud nos cum Profopopœia fit, & loquimur cum incenso ipso: *Benedicaris.*

a *Dimissa nauicula.*] In manu Thuriferarij, qui sine osculis, demisso operculo, statim tradit Thuribulū Diacono.

b *Incensat Altare.*] Habetur in *Liturgia sancti Iacobi*, tum *Dion. cap. 3.* & *Ambr. in Luc. cap. 1.* astruunt Altaris incensationem. sed in iustitia Missæ eam faciendam esse, & apud quasdam Ecclesias fuisse tunc in vsu, scribit *Hugo Victorin. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 14.* Fit autem incensatio ad representandam gloriam Dei, qui in nebula

apparebat; tum ad reuerentiam loci, vt malus odor inde pellatur concurrentis populi, *Bellarmin. lib. 2. de Miss. cap. 15.* tum ad repræsentandum odorem bonum Christi, ex *S. Germano in Theoria*; tum orationem ad Deum dirigendam esse, ex *Psal. 140. S. Thom. 3. par. quæst. 83. artic. 5.* demum ad expellendos etiam dæmones, *Innocentius III. lib. 2. cap. 17.*

c *Prout distribuuntur candelabra.*] Non enim incensantur candelabra, sed posterior illa pars Altaris, in qua sunt candelabra. Si pauciora ea sint quàm sex, adhuc triplici ductu Thuribuli ea pars est incensanda, *vt in sequenti numero dicitur.*

d *Mox superiorem, &c.*] Id est, semel inferiorē, semel superiorem, nō vnāquamque partem semel & iterum.

Nihil in tota hac incensatione à Celebrante dicitur.

§ *Si verò in Altari fuerint Reliquiæ, seu Imagines Sanctorum, incensata Cruce, & facta ei reuerentia, antequam discedat à medio Altaris, primùm incensat eas quæ à dextris sunt, id est à parte Euangelij prope Crucem, bis ducens Thuribulum, & iterum facta Cruci reuerentia, similiter incensat bis alias quæ sunt à sinistris, hoc est à parte Epistolæ: deinde prosequitur incensationem Altaris, vt supra, ter ducens Thuribulum in vnoquoque latere, etiamsi in eo essent plures Reliquiæ vel Imagines, seu etiam plura vel pauciora candelabra.*

e *Reliquiæ.*] Reliquijs, seu Imaginibus, id est, statuis Sanctorum (non pictis imaginibus in pariete) fit reuerentia cum thute hoc loco; tamen iisdem non inclinat caput Celebrans, ad differentiam Crucis, cui inclinare debet; ea ratione, qua abstinemus à genuflexione, quæ fit, verbi gratia, Episcopo proprio, si coram eo sit Cardinalis, aut Papa. & hic ritus seruatur Romæ, ne scilicet fiant immediatè

tres capitis inclinationes, vt attentè consideranti patet. Approbat incensationem Imaginum Sanctorum *Synodus 7. Act. 4.* ergo multò magis Reliquiarum. Et *sancto Basilio teste*, hoc ipsum, quòd erga conseruos bonos honor, erga ipsum Dominum commune benevolentia signum exhibetur. Honor autem & cultus Reliquiarum habetur *lib. 6. Const. Apost. cap. 30.*

6 Si in Altari fuerit Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, accepto Thuribulo antequam incensationem, ^f genuflectit, quod item facit, ^g quotiescumque transit ante medium Altaris.

^f Genuflectit.] Ob presentiam sanctissimi Sacramenti, quamvis lateat: & eo casu non inclinat caput Cruci, quam incensat. adorat igitur quod latet, & patet, Sacramentum, & Crucem; incensat quod manifestè patet, id est Crucem. Antitypa Corporis Chri-

sti, id est Symbola, vocat Eucharistiam Clem. lib. 6. Const. cap. 26.

^g Quotiescumque transit.] Accidit transire ante medium Altaris in incensatione bis; & textus loquitur tantum de incensatione Altaris, non de alio transitu in Missa.

7 Diaconus & Subdiaconus hinc inde ^h assistunt Celebranti dum incensat, & cum transeunt ante Crucem semper genuflectunt. Deinde Celebrans, Diacono à dextris eius, Subdiacono à dextris Diaconi stantibus in cornu Epistolæ, ⁱ legit Introitum, & Kyrie eleison. Cum verò intonat Hymnum, Gloria in excelsis Deo, Diaconus & Subdiaconus, ^l unus post alium, stant à tergo Celebrantis: postea ^m ascendunt ad Altare, & hinc inde, Diaconus à dextris, & Subdiaconus à sinistris, cum Celebrante Hymnum submissa voce ⁿ prosequuntur usque ad finem. Quod etiam servatur cum dicitur Credo, & cum dicitur, Dominus vobiscum, Oratio, Præfatio, & Pater noster, Diaconus & Subdiaconus similiter stant unus post alterum à tergo Celebrantis.

^h Assistunt Celebranti.] Ministri inferuiunt hinc inde eleuando planitie eam partem, quæ est circa brachia Celebrantis, vt non impediatur; altera eorum manu pectori interim admota.

Diaconus in accipiendo Thuribulum à Celebrante osculatur primò manum eius, tum catenularum summitatem, eumque incensat, cum inclinatione semper profunda capitis, ante & post, cui celebrans nec modicum quidem caput inclinat.

Librum amouet de Altari Thuriferarius, si abest Cærimoniararius, & restituit statim, quando nimirum incensandum est cornu Epistolæ, seu Evangelij, tempore incensationis huius, & Oblatorum infra. quòd si adsit Assi-

stens Pluuiiali indutus, eiusdem erit amouere librum, Carim. Episc. l. 1. c. 7.

Subdiaconus autem ad incensationem Celebrantis à Diacono sistit se contra cornu Epistolæ, neque cum Diacono caput inclinat Celebranti.

Finita incensatione redit in Sacristiam Thuriferarius, qui propterea non habet locum stabilem in Presbyterio.

ⁱ Legit Introitum.] Solus Celebrans legit, non ministri: qui tamen respondent, & dicunt cum eo nouies, Kyrie, & Christo eleison, in eodem cornu Epistolæ usque ad nonum.

^l Unus post alium.] Diaconus super secundum gradum, Subdiaconus in plano Cappellæ se locant, formantes rectam lineam, tamquam seru. post Dominum.

^m Ascen-

m Ascendunt ad Altare.] Facta in medio tantum, ubi sunt, prius genuflexione, non alia iterum ad Altare.

n Prosequuntur usque ad finem.] Caput inclinant ministri cum Celebrante, & signant se in fine. Si sedendum erit, parato scamno oblongo, & decenter vestito à latere Epistolæ, in plano Cappellæ, postquam Celebrans dixerit secretò Hymnum Angelicum, facta Cruci à Celebrante inclinatione, seu genuflexione (si in Altari fuerit tabernaculum sanctissimi Sacramenti) & à ministris semper genuflexione, descendunt vnus post alium per breuiorem viam à latere Epistolæ ad sedem paratam, in qua sedent cooperato capite; quod tamen aperiunt cum inclinatione ad verba supra notata Hymni, dum cantantur à Choro: in fine verò non se signant rursus signo Crucis. quæ omnia & in Symbolo sunt obseruanda.

Sedet Celebrans medius inter Dia-

conum à dextris, & Subdiaconum à sinistris. Stant Acolythi regulariter apud Credentiam.

Reuersuri verò ad Altare, dimissis birretis, procedunt vnus post alium per planum Cappellæ, & facta in medio reuerentia Altari, vt supra, ascendunt quisque ad locum suum, vno remanente post alium.

Si verò sedendum non sit, quod maximè decet coram Sacramento in Altari exposito, stabunt apud Altare quasi pares, ex communiore vsu Romano, à principio vsque ad finem dicti Hymni cantati à Choro, & inclinabunt, vt supra dictum est: finitoque Hymno, facta à ministris genuflexione ibidem, descendunt ad gradus suos, vt vnus stet post alium.

Habes in fine huius Rubricæ, quoties ministri stare debent vnus post alium in Missa, id est, nouies; ergo non in alijs casibus, quàm hoc loco præscriptis, & numquam extra Missam.

De Oratione. V.

I *D*icto Hymno, Gloria in excelsis, vel, si non sit dicendus, eo omisso, Celebrans ° osculatur Altare in medio, manibus hinc inde super eo, vt supra, extensis; tum illis ante pectus iunctis, & demissis ad terram oculis, vertit se à sinistro latere ad dextrum ° versus populum, hoc est, per eam partem quæ respicit cornu Epistolæ, & extendens ac iungens manus ante pectus, vt prius, dicit voce prædicta, ° Dominus vobiscum (vel, si sit Episcopus) ° Pax vobis (quod dicitur tantum hoc loco, quando dictus est Hymnus, Gloria in excelsis) R. ° Et cum spiritu tuo, & iunctis vt prius manibus ° reuertitur per eandem viam ad librum, ubi eas extendens & iungens ante pectus, caputq; Cruci inclinans, dicit, ° Oremus, tum ° extendit manus ante pectus, ita vt palma vnus manus respiciat alteram, & digitis simul iunctis, quorum summitas humerorum altitudinem distantiamq; non excedat, quod in omni extensione manuum ante pectus seruatur. ° Stans autem, vt supra, extensis manibus, ° dicit Orationem. Cum dicit, ° Per Dominum nostrum, iungit manus, easq; iunctas